

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za Orijentalnu filologiju

POEZIJA SABITA UŽIČANINA U KONTEKSTU
PATRONATSKOG ODNOSA S KRIMSKIM HANOVIMA

Završni magistarski rad

Mentor: Prof. dr. Alena Čatović

Doc. dr. Ahmed Zildžić

Studentica: Intisar Pirkić

Sarajevo, septembar 2020. god.

Sadržaj

Uvod	3
Život i djelo Sabita Užičanina	4
Recepcija Sabitovog stvaralaštva	6
Historijski kontekst nastanka Sabitove kaside posvećene krimskom hanu	6
Krimski hanat	7
Selim Giray	11
Sabitova kasida krimskom hanu Selimu Giraju	13
Kasida tatarskom hanu Selimu Giraju (napisana na osmanskome turskom jeziku).....	16
Kasida tatarskom hanu Selimu Giraju	24
Analiza kaside	32
Rječnik nepoznatih riječi.....	41
Zaključak.....	49
Bibliografija	50

Uvod

Poetski oblik (kasida) divanskog pjesnika Sabita Užičanina iz 17. stoljeća, privlači pažnju zbog samog konteksta u kojem je nastala, odnosno kao odraz odnosa pjesnika sa autoritetom Krimskog hanata. Stihovi spomenutog pjesnika pored svoje poetske vrijednosti značajna su svjedočanstva historijskih činjenica koje se vežu za Krimski hanat, tadašnjih prilika, odnosa sa Osmanskim carstvom, nezaobilaznoj osmanskoj hijerarhiji kao i samom položaju Krime između tadašnjih vodećih sila Rusije i Osmanskog carstva. Stoga se s pravom može istaći da se vrednuju kao značajan izvor prilikom proučavanja društvenih prilika i događanja koja su obilježila taj period u historiji. Diplomski rad pod naslovom „Poezija Sabita Užičanina u kontekstu patronatskog odnosa s krimskim hanovima“ ima za cilj istražiti i analizirati kontekst pjesničkog stvaralaštva jednog od najistaknutijih bosanskohercegovačkih autora na orijentalnim jezicima. Pored toga, u radu će se istražiti historijska podloga nastanka divanske književnosti i pokroviteljski odnos turkijskih vladara prema pjesnicima. U tom kontekstu, u fokusu će biti kasida (pohvalnica) pjesnika Sabita upućena tatarskom hanu Selimu Girayu, koja će u radu biti prevedena na bosanski jezik i stilski analizirana. Završni rad će navedeni književni fenomen promatrati interdisciplinarno, odnosno, s aspekta kulturne historije i književnosti.

Život i djelo Sabita Užičanina

Sabit Užičanin spada u red autora porijeklom s Balkana koji su pisali poeziju na orijentalnim jezicima u 17. i 18. stoljeću. Rodio se 1650. godine u gradu Užice, koje je tada pripadalo Bosanskom ejaletu. Njegovo pravo ime je Alauddin Ali, dok je ime „Sabit“ koristio kao svoj mahlas.

Prvu naobrazbu stekao je u zavičaju kod poznatog profesora Halil-efendije, da bi potom otišao u Istanbul na dalje školovanje. Tu je stekao naklonost zapovjednika mornarice Mehmed-paše, na čiju je preporuku postao pripravnik kod tadašnjeg šejhul-islama, a potom i unaprijeđen u muderisa s plaćom od 40 akči dnevno.

Dužnost kadije Sabit je obavljao i kasnije u različitim vremenskim intervalima i oblastima poput Grčke, Trakije, Sarajeva. Njegova posljednja služba bio je položaj mevlevijskog šejha u Dijarbekiru, odakle je razriješen 1709. godine, kada se vratio u Istanbul. Naredne tri godine, sve do svoje smrti 1712. godine, ostat će bez posla i namještenja.¹

Djela Sabita Užičanina:

Kada je u pitanju književni opus ovog pjesnika, potrebno je istaći *Divan* koji sadrži jednu miradžiju, dva na'ta, 39 kasida, 6 gazela kitnjaste poezije, tri tahmisa, 44 hronograma, 355 gazela, dva terdžibenda, 45 kit'e, 24 rubaije, 182 mufreda i pet lugaza. Napisao je i nekoliko narativnih poema u formi mesnevije. Njegove mesnevije su slijedeće:

- 1) *Zafernama (Oda pobjedi)*, koju je Sabit napisao za krimskog hana Selima Giraja, koga je sultan Sulejman II pozvao u pohod na Austriju,
- 2) *Edhem ü Hüma*, nedovršena ljubavna mesnevija,
- 3) *Derename*, groteskna mesnevija,
- 4) *Berbername*, satirična kratka mesnevija od 93 distiha i
- 5) *Amrū'- Leys*, poema od 43 distiha o istoimenom sultanu koji okuplja vojsku za ratni pohod.

Autor je i komentara i prijevoda hadisa pod naslovom *Tercume-i Erbe'in Hadis*.

¹ Sabina Bakšić, Alena Čatović, *Književna baština Bosne i Hercegovine na osmanskome turskom jeziku: Pragmatička dimenzija*, Orijentalni institut, Posebna izdanja LVIII, Sarajevo, 2019.str.br.34

Njegove pjesme obiluju igrama riječi, citiranjem poslovice, duhovitim opaskama što je dotada bilo nepojmljivo za pjesme divanske književnosti, a to se posebno odnosi na Sabitove mesnevije. Veliku umjetničku vrijednost ima Sabitova mesnevija tzv. *Miraciyye*, knjiga o Poslanikovom uspeću na nebo što predstavlja jedan od najljepših opisa prirode u divanskoj književnosti, uopće. Drugi dio govori o tome šta se Muhammedu a.s dogodilo na ovom putovanju.² Mnogi znanstveni radovi i analize turskih istraživača definiraju upotrebu izraza i poslovice iz govornog jezika te lokalnih tema i kolorita kao temeljne odlike poezije Sabita Užičanina, zbog čega ga smatraju jednim od najizrazitijih predstavnika procesa lokaliziranja odnosno trenda uvođenja lokalnih elemenata u divansku poeziju 17. i 18. stoljeća³. Taj period je obilježen znatnim promjenama u poetici divanske književnosti koja je dotada bila podložna slijepom oponašanju perzijskih klasika i tek ponekom odmaku od ustaljenih motiva, tema i simbola. Divanska književnost postaje više vezana za konkretne sredine, ljude i događaje, opisujući ponekad čak stvarne, a ne samo idealizirane likove. U vrijeme Sabitova stvaralaštva trend postaju izrazito lokalne poetske forme poput *šarkije* što je značilo da osmanski pjesnici više nisu bili pod dominantnim utjecajem perzijskih klasika već da su preferirali domaće forme koje odražavaju lokalni duh i kolorit, također sve se više upotrebljavala jedna za divansku poeziju nova pjesnička forma, vrsta narodne balade tzv. *turku*. Zbog noviteta koje je unio u svoju poeziju u početku nije bio prihvaćen. Vrlo upečatljiva karakteristika u njegovom pisanju poezije jeste odraz Indijskog stila (sebk-i hindi) kao trenda postklasične osmanske književnosti. O tome koliko je ovaj književni pravac našao odraza u Sabitovoj poeziji govori i činjenica da ona obiluje brojnim odlikama ovog stila, upotrebi stilskih postupaka karakterističnih za Indijski književni stil (sebk-i hindi) poput trokomponentnih, četverokomponentnih i petokomponentnih genitivnih konstrukcija.⁴ Sabitov stil pisanja je neobičan i snažan istovremeno, jezički prepoznatljivo kanoniziran ali i osoben po određenim izrazima i konstrukcijama. Njegov životni put, na kome je morao često da se bori za egzistenciju, ogleda se i u njegovoj poeziji. U njoj nerijetko govori o socijalnim prilikama i životnoj stvarnosti. Njegova originalnost i snažan pjesnički izraz bili su uzor i mnogim pjesnicima kasnijeg perioda. Svi historičari književnosti na turskom jeziku svrstavaju ga među značajne pjesnike tog perioda a po mnogima njegova *Zafernama* je najznačajnije djelo

² Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XL, Sarajevo, 2013. str.br. 296.

³ Sabina Bakšić; Alena Čatović, *Književna baština Bosne i Hercegovine na osmansko turskom jeziku: Pragmatička dimenzija*, Univerzitet u Sarajevu-Orijentalni institut, Posebna izdanja LVII, Sarajevo, 2019.str.33.

⁴Vidjeti: Adnan Kadrić, *Uvod u stilistiku divanske književnosti: Lingvostilistička analiza pjesničkog stvaralaštva Sabita Alaudina* Bošnjaka, Posebna izdanja XLI, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2015., br.str.181.-182.

te vrste cijele epohe. Kasida koju je posvetio Selim hanu, nosi vrijednost važnog kulturnohistorijskog izvora o ličnostima i događajima koje opisuje, a koji se mogu naći samo u ovom djelu. Kako bi ostvario svoj cilj Sabit je stilizirao svoju kasidu tako da je posebno istakao poziciju i ugled svog mecene, ali isto tako ostavio u nasljeđe svjedočanstvo o pojedinim bitnim događajima koji su obilježili taj period.

Recepcija Sabitovog stvaralaštva

Naime, iako možda zbog svog načina pisanja, uvođenja novina, te donekle, i slijeđenja Indijskog stila (sebki hindi) u početku i nije naišao na širu popularnost, Sabit Užičanin je u određenim krugovima imao vrlo pozitivnu recepciju što dokazuje veliki broj prijepisa njegovog *Divana*, još iz 18.st. Njegova poezija je bila prevedena i za potrebe francuskog dvora, o čemu svjedoči rukopisni prijevod u Nacionalnoj biblioteci u Parizu.⁵

Njegov književni opus privlačio je pažnju brojnih istraživača kako u Evropi tako i u Turskoj. U evropskim istraživanjima djela Sabita Užičanina ističu se Jan Rypka, E. J. W. Gibb, kao i bosanskohercegovački orijentalni filolozi poput Safet-bega Bašagića, Alije Bejtića, Mehmeda Handžića, Ešrefa Kovačevića, Hazima Šabanovića i Fehima Nametka. Interes za analizu Sabitovog književnog opusa nije prestao ni danas, o čemu svjedoči i doktorska disertacija Adnana Kadrića pod naslovom „Lingvostilistička analiza pjesničkog stvaralaštva Sabita Alaudina Bošnjaka“ odbranjena 2006.godine. Kada su u pitanju istraživanja Sabitove poezije u Turskoj, najprije treba spomenuti doktorsku disertaciju Turguta Karacana, koja je publikovana u Sivasu 1991.godine pod naslovom *Bosnalı Alaeddin Sabit-Divan*.⁶

Historijski kontekst nastanka Sabitove kaside posvećene krimskom hanu

Kasida je književna forma koja je u osmanskoj književnoj tradiciji ponajviše uvjetovana odnosom pjesnika i njegovog pokrovitelja. Pošto su kaside bile posvećene konkretnim uglednicima i državnicima mogu poslužiti kao izvori za proučavanje pjesnikove recepcije i odnosa sa dvorom u ovom konkretnom slučaju odnosa sa krimskim hanovima. Stoga je

⁵ Fehim Nametak, *Historija turske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XL, Sarajevo, 2013. str.br: 296.

⁶ Turgut Karacan, *Bosnalı Alaeddin Sabit-Divan*, *Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları*, Sivas, 1991.

potrebno osvrnuti se na period 17. stoljeća u kojem je ova kasida nastala te historijskih i društvenih prilika koje su vladale u Krimskom hanatu.

Krimski hanat

Prvi Krimski hanat se pojavio u ranim 1440–tim godinama pod vladavinom Hadži Giraya. Postojanje hanata potvrđuju i evropski i azijski historijski izvori. Krimski poluotok je podijeljen na dva dijela koji su odvojeni planinskim ogrankom na sjeveru crnomorske obale. U Hadži Girajevo doba, duž obale je bilo nekoliko velikih gradova poput: Kefe, Evpatoria (Gozleve) i Tana (Azak), koji su bili pravi gradovi. Oni su većinskim dijelom bili naseljeni Grcima, Jermenima i Jevrejima, dok su Italijani i Francuzi predstavljali manjinu u političkoj i ekonomskoj vlasti. Sjever zemlje je bio nastanjen raznim nomadskim plemenima koji su većinom bili muslimani i govorili nekoliko turkijskih dijalekata. Ova plemena su preko planinskih tjesnaca dospjela u istočnu Evropu. Njihovo prodiranje bilo je praćeno upadima ili ozbiljnom narušavanju već postojeće lokalne ekonomske i političke organizacije. Ratovanje turkijskih plemena sa sjevera i kršćanskih na jugu rezultiralo je da Đenovljani počinju s plaćanjem tributa Tatarima, što je bilo pokazatelj djelomičnog prihvatanja njihovog političkog autoriteta u cijelom području. Mnogi Tatari nastanjuju gradove Kefe i Sudak. Tokom 14. i početkom 15.st Tatari su sebe smatrali upraviteljima Krima na Volgi, čiji je glavni centar moći bio Solhat (Eski Kirim).⁷O tome kakav je položaj bio tog centra moći Alan Fisher iznosi slijedeće činjenice:

“To je bio religijski centar sa džamijama, derviškim tekijama i školama (medrese) sa svim njihovim mulama, šejhovima i kadijama. Solhat je služio kao izvor misionarske aktivnosti muslimana u sjeveru i na Kavkazu. Solhat nikada nije bio glavno središte hanova u Zlatnoj Hordi, ali je postao utočište za neuspjela osvajanja prijestolja. Također je služio kao mjesto za diplomatske odnose između Zlatne Horde i turkijske dinastije Memluka u Egiptu”.

Od velikog značaja je spomenuti ime nekadašnjeg hana Taš Timura, koji se smatrao glavnim utemeljiteljem političke nezavisnosti Krima, čije se ime nalazilo ispisano na kovanicama prozvedenim za široku upotrebu na polutoku. Taš Timur poluotok Krim naziva sa *yurt* što znači domovina, a nakon svoje vladavine, prenosi svoju vlast na svoje sinove.⁸

⁷ Alan W.Fisher, *Crimean Tatars*, Hoover Institution Press, Hoover Press Publication 166, Standford, California, c1978str.br2

⁸ Alan W.Fisher, *Crimean Tatars*, Hoover Institution Press, Hoover Press Publication 166, Standford, California, c1978str.br3

Glavnim pretkom krimske dinastije smatra se Džingis Kan (1206-1227), osnivač i prvi vladar Mongolskog carstva. Prema lokalnim istraživanjima bilježi se da je Giyaseddin, očaran svojim precima koji su pripadali plemenu Giray⁹ i koji su u velikoj mjeri bili vezani za tradiciju Zlatne Horde, iz poštovanja prema tome, svom prvom sinu dao ime Hadži Kerey/Giray. Hadži Giray, prva osoba koja je nosila ovaj nadimak ujedno je bio i osnivač krimske dinastije. A ovaj nadimak Kerey/Giray, koji potječe iz ovog plemena bio je dodijeljivan krimskim hanovima koji su vladali poslije njega. Kada je riječ o profilu Hadži Giraya, čini se da je najpouzdanija tvrdnja V.D. Smirnova koji se prilikom iznošenja svojih sudova poziva na litvanske i poljske hronike. Poljska hronika Strikovskog navodi slijedeće: "Te godine (1443) Tatari Prekopa, Barina i Širina su zbog smrti svog kana koji nije imao nasljednika poslali svoj zahtjev Kazimiru, princu Litvanije sa ciljem da im isporuči Hadži Giraya u svojstvu budućeg kana, koji je tokom svog bještva iz Zlatne Horde, boravio u Litvaniji. Sudeći prema ovom stanovištu, Hadži Giray se rodio u Litvaniji, godine 1428. htio da vlada Zlatnom Hordom, te se nakon bezuspješnog pokušaja vratio natrag u Litvaniju. Kada je bio pozvan od strane Tatara u Krimu, da dođe i uspostavi svoju vlast na tom predjelu, Hadži Giray se odazvao i započeo kao autokrata Krima. Od tada krimske kovanice počinju da nose njegovo ime, a umjesto kipčaćkog pečata bio je iniciran novi simbol, koji je predstavljala ikona sove.¹⁰

Hadži Giray, osnivač Krimskog hanata, nakon uspostave vlasti ostvario je sporazumne odnose sa Litvanijom, Moskvom i Osmanskim carstvom. Međutim, nakon njegove smrti dolazi do borbe za prevlast među njegovim sinovima.

S obzirom na činjenicu o dobro izgrađenom odnosu ove dinastije s Osmanskim carstvom, počevši još od sultana Mehmeda Fatiha (1454) u tom periodu pomoć Osmanskog carstva nije izostala te su oni zauzeli zaštitnički stav za ovu dinastiju i nastojali ublažiti previranja u njoj. Godine 1475. bejovi (poglavari) krimskog plemena pozivaju u pomoć Osmanlije protiv Đenovljana iz Kefe, koji su predvodili huškačku politiku koja bi uzrokovala zaoštavanje odnosa, previranje i međusobnu borbu za prevlast među sinovima Hadži Giraya. Nakon što su Osmanlije preuzele Kefu iz ruku Đenovljana, oslobodili su Mengli Giraya kojeg su Đenovljani zaorobili, i postavili su ga na prijestolje hanata. Nakon toga Mengli Giray potpisuje sporazum s Osmanlijama i obavezuje se na vjernost do kraja. Tako je u rukopisu iz

⁹ Pleme Giray jedno je od četiri velika plemena u Zlatnoj Hordi.

¹⁰ Alan W. Fisher, *Crimsean Tatars*, Hoover Institution Press, Hoover Press Publication 166, Standford, California, c1978str.br 3

1476.godine zabilježeno da je jedna krimska jedinica pod komandom beja Eminek Mirze¹¹ na zapovijed sultana udružila snage s Osmanlijama u pohodu na Moldaviju¹². Poslije smrti Mengli Giraya na vlast dolazi njegov sin Mehmed Giray koji svog sina Gazi Giraya I. imenuje svojim nasljednikom titulom *kalgaya*¹³ kao što je i njegov otac imenovao njega. Ovo je bila tradicija u skladu prema zakoniku Džingis Kana kojom je svaki han bio obavezan da vlast prenese na sina ili mlađeg brata kao prvog nasljednika. O prisnom odnosu između Osmanlija i Krimljana govori i ta činjenica da je Sahib Giray bio poslan iz Istanbula uz pratnju ogromne vojne formacije, koja je omogućila prevlast i moć hanova spram plemenske aristokracije. Za tu vojsku od 1532.g. iz Istanbula se svake godine isplaćivao novčani iznos u valutama „sekban akče“. ¹⁴ Poznato je i da je godine 1538. Sahib Giray učestvovao i u pohodu na Moldaviju pod vlašću sultana Sulejmana Zakonodavca. Nakon toga, Krimljani su često bili pozivani u boj na Mađarsku. S druge strane, tendencija Rusije na proširenju teritorije (sjeverni Kavkaz) u 16.stoljeću još više je zbližila Krimljane s Osmanlijama, naročito nakon gubitka Astrahana i Kazana koji je prešao u ruke Rusije. Poslan iz Istanbula na jednoj hutbi Islam Giray II po prvi put svoju propovijest je započeo spominjući ime sultana i tim činom je dokazan stepen prevlasti Osmanlija. Pored toga Girayi su svoje ime očuvali na kovanicama. Osmanska država je krimske hanove smatrala islamskom dinastijom koja ima svoje kovanice i propovijedi, međutim njihov položaj je bio drugačiji od uobičajenih bejova koji su bivali imenovani na druge ratne pozicije od strane sultana i koji su bili primorani da učestvuju u pohodima. U očima Osmanlija Krimski hanovi su uživali ugled jedne vrste političkog posrednika u odnosima sa zemljama Sjevera. O tome nam govori i podatak da su izaslanici zemalja Sjevera, Poljske i Rusije, najprije dolazili na dvor krimskim hanovima, a tek nakon toga na dvor u Istanbul. Prijestolnica Krimskog hanata je bio Simferopolj (Bahćesaray). Interesantno je i to da su krimski hanovi kao i njihovi prethodnici u Zlatnoj Hordi od Rusije i Poljske ubirali godišnji dohodak koji se sastojao od novca i krzna. Pored toga, Osmanlije su od 1484.godine hanovima isplaćivale godišnji dohodak od 1.5 miliona akči, koji bi ostao od pograničnih prihoda u Kefi, zbog toga što su vladali na južnoj obali Krima. Osmansko carstvo

¹¹ Poglavar plemena Širinler.

¹² Oblast današnje Moldavije i dijelovi Rumunije, bila pod vlašću Osmanlija, područje koje je bilo okupirano od strane Sovjetskog saveza.

¹³ Kalgay-titula koja se dodijeljivala nasljedniku u Krimskom kaganatu. Na tatarskom jeziku znači 'neka oстане' dakle, naziv za osobu kojoj se daje ovlaštenje, zastupništvo za vrijeme odsustva hana i koja će naslijediti hana u slučaju njegove smrti. Od 1584.godine se bira i drugi nasljednik sa nazivom titule nûreddin.

¹⁴ Sekban akča je određeni novčani iznos za vojni odred sekbana u Janjičarima.

je moralo biti ovlašteno oko samog procesa imenovanja nasljednika, međutim dešavalo se da hanovi u skladu sa ceremonijom plemenske aristokracije imenuju kalgaja bez konsultovanja sa Istanbulom. To bi bivalo razlogom izbijanja krvavih borbi zato što nisu imenovani od strane sultana. No, za vrijeme sultana Sulejmana postao je običaj da han prilikom dolaska u Istanbul povede jednog od svoje braće, kao saputnika, to je bila mjera predostrožnosti koja bi omogućila poslušnost i predanost hanova sultanu. Pored toga što su bili kažnjavani, zarobljavani i protjerivani hanovi su također mogli biti pogubljeni.¹⁵

Iako su se strane iz sporazuma Küçük Kaynarca potpisanog između Osmanskog carstva i Rusije usaglasile po pitanju nezavisnosti Krima, 21.jula godine 1774. Rusija je okupirala i nasilno pripojila Krim. Unatoč tome što je Osmansko carstvo 1785. godine željelo da ponovno povuče na političku scenu neka tatarska plemena krimske dinastije koja su se nalazila u Budžaku i Tombasaru, ta zamisao je mogla samo da prouzrokuje nove ratne prilike s Rusima 1787.godine.¹⁶ Jasski sporazum, koji je upriličen nakon osmansko-ruskog rata 1787. bio je povod da Osmanska vlast u potpunosti odustane od ideje ponovnog uspostavljanja vlasti krimskih hanova.¹⁷

Od velikog značaja za historiju je djelo *Gülbin hanan* koje govori o biografijama krimskih hanova autora Halima Giraya.¹⁸ Djelo daje značajne podatke o svakom periodu vladavine hanova, zasebno, počevši od Hadži Giraya, osnivača samog hanata. Na samom začetku je iznešeno stablo hijerarhije koje se pruža sve do Džingis Kana.

Prije nego što pređemo na sami tekst, obradu glavne tematske jedinice kaside i uvedemo se u postupak analize te pjesničke forme, razmotrimo historijske podatke koji nam govore o tome ko je bila ova ličnost kojoj je Sabit Užičanin posvetio svoju kasidu, te kakav je ugled uživao tokom svog perioda vladanja.

¹⁵ To nam govori podatak da je Murat IV. dao da se pogubi Inayet Giray –han.

¹⁶ Rusko-turski rat(1787.-1792.)

¹⁷ Halil Inalcik, „Giray“, Islam ansiklopedisi, TDV, br.sv.14, Istanbul,1996, br.str.76-78

¹⁸ Halim Giray rođen je 1772.godine na poluotoku Krim. Sin je Šehbaz Giraya, jednog od hanova koji je umro dok je bio u izgnanstvu. Autor je stekao slavu ovim djelom koje je poslužilo kao neizostavan izvor za dalja proučavanja kritičara i historičara. Među istaknutim ličnostima koji su se okoristili ovim djelom bio je Cevdet-paša koji je uz pomoć ovog djela objavio svoje manje djelo pod nazivom Historija Krima i Kavkaza, zatim Hammer, Simirnov itd.

Selim Giray

Rodio se u Bahćesaraju 1631.godine. Sin je Bahadir Giraya. Ono što je značajno kada govorimo o ovom tatarskom hanu, jeste to da je u periodu od 1671. do 1704. godine četiri puta imenovan hanom, te da je vladao ukupno 23 godine. Učestvovao je u pohodu na Poljsku, a velik je bio i njegov doprinos prilikom osvajanja Kamenike. Borio se protiv Rusije, mada nije uspio da njihovu vlast svrgne sa cijele teritorije, spriječio je njihov prodor na Krim. O tome koliko je bio uspješan u pohodima govori nam i podatak da je te iste godine uspio razbiti austrijsku jedinicu na području Kosova, te da ga je zbog toga sultan pozvao u Edirne pokazavši blagonaklonost prema njemu dodijelio mu je odoru od posebnog materijala kaftana.¹⁹U periodu dok je boravio u Istanbulu, saznao je da ruske i poljske snage spremaju napad na Krim. Naišao je na kritike velikog vezira zbog toga što je Krim ostavio nebranjen, međutim navodeći kako su Tatari sposobni na odbranu godine 1691. svojevrijem se odriče titule hana. Uskoro je primio vijest kako je njegov sin poginuo za vrijeme rusko-poljskih napada. Zbog tuge za sinom zatražio je dozvolu da ode na hadž. Po povratku s hadža, u mjestu Šam je spriječio pucnjavu između vođa i tu čak dokazao svoj neprikosnoveni dar za vladanjem. To je bilo povodom da mu sultan ukaže poštovanje i da mu dodijeli jedno imanje u blizini Silivrija gdje bi boravio. Kada je godine 1692. po treći put imenovan za hana, u to doba je započeo rat s Austrijom i Rusijom, te je smatrajući to prigodnim uputio osmansku vojsku na pohod u Erdelj. Ubrzo se vratio u Edirne gdje je dočekan uz veliki prijem. U februaru 1694. se ponovno vraća na Krim. Godinu poslije 1695. Rus Čari Petro uz pratnju velike vojske organizira pohod na Krim. Kula u Azaku je nakon samo godinu dana pala u ruke Rusije, a Osmanlije su zapale u težak položaj samim tim što su se borile na austrijskom bojištu. To što njihov front nije bio zaštićen u dovoljnoj mjeri kolikogod da je Selim Giray poslao vojne snage na Azak, austrijska i ruska bojišta, te uzimajući u obzir i društvene okolnosti u Istanbulu, nesklad koji je vladao među upravnim jedinicama, rivalstvo među državicima i izdaja Srba bili su razlogom da se rat ne okonča uspješno. Selim Giray je odigrao veliku ulogu u sporazumu potpisanom 1699.godine u gradu Karlovcu na rijeci Dunav. Četvrti put se imenovao hanom onda kada se pobojavao da bi njegov sin Develet Giray kojem je prepustio vladavinu, mogao postupati suprotno sporazumu potpisanom sa Rusima i Poljacima. Devlet Giray je bio u bjekstvu za Čerkezistan, međutim Selim han ga je pomilovao i poslao u

¹⁹ Hil'at (na tur.) vrsta je posebnog materijala kaftana koji su koristili za odijevanje državnika na visokim položajima poput šejhul-islama, velikog vezira; tkanina kojom se prekriva Kaba u svetom gradu Mekka.

Istanbul. Nedugo nakon toga je preminuo. Sahranjen je Bahćesaraju u dvorištu džamije Han. Bio je oženjen kćerkom krimskog vezira s kojom je imao 12 sinova i 10 kćerki.

Selim Giray, za kojeg se navodi da je bio inteligentan, hrabar i iskusan državnik, dokazao je svoju kompetentnost za teritorijalna pitanja i obavljao značajnu ulogu. Ostavio je u zadužbinu mnoge dućane, mlinice i imanje u okolici Silivrija te izgradio mnogo javnih kuhinja na Krimu. S druge strane, bio je pokrovitelj mnogim književnicima i umjetnicima. I sam se interesovao za književnost i muziku. Znao je Kur'an i *Mesneviju* napamet, a od jezika je poznavao arapski i perzijski. Svoju poeziju je potpisivao mahlasom „Selim“, a pisao je također i djela sufijskog sadržaja namijenjena za izvođenje uz muziku. Evlija Čelebi, koji se sa Selim hanom upoznao u prijestolnici Bahćesaray , u svom djelu *Putopis* o njemu govori sa puno hvale.²⁰

²⁰ H.Mustafa Eravci, „Selim Giray“, Islam ansiklopedisi, TDV , br.sv. 36, Istanbul 2009,str.428.-429.

Sabitova kasida krimskom hanu Selimu Giraju

Kaside su složene poetske forme koje u klasičnoj osmanskoj književnosti karakterizira „jasna namjera“ (cilj). Termin kasida je nastao od arapske riječi kasd- ciljati. Zavisno o toj“ poetskoj namjeri“ razlikujemo različite vrste kasida poput: pjesničke forme tevhid, naat, baharija, šitaija, ramazanija, idija. Sabit se okušao u pisanju svih navedenih vrsta, ali također i u pisanju sulhije, tugrije (kaside o primirju i tugri, visokom carskom i vezirskom znaku) i esbije (kaside o konju).²¹

Na osnovu tog konteksta poimanja, kaside kao “pjesme s ciljem“ mogu se promatrati kao tekst koji mnogo govori o odnosu pjesnika i njegovog pokrovitelja. Sabitova kasida krimskom hanu Selimu Giraju napisana je na osmanskom turskom jeziku i referira na vanjezičku stvarnost (relaciju između pjesnika i Selim hana kao njegovog pokrovitelja–mecene). Kasida se sastoji od uvodnog dijela *nesib* u kome se opisuje priroda, *medhiye*–temeljnog i obaveznog dijela kaside koji izažava pohvalu osobi kojoj je upućen, *fahriye*-pjesnikova samopohvala, te završava poglavljem molitve (dua) gdje se izažavaju dobre želje upućene ponovno adresatu. Sadržaj *medhiye* se odnosi na pohvalu državnog uglednika u ovom slučaju krimskog hana Selima Giraya, prožeta komplimentima spjevana je u svrhu zadobijanja određenog postavljenja za poziciju kadije. Iz poeme se saznaje da je pjesnik neko vrijeme radio kao pripravnik u Edirneu te da ga je spomenuti vladar potom imenovao kadijom u Kefi (Teodosija) na Krimu. Pjesnikovu pohvalu hanu, prati pretjerivanje, kao uobičajeno sredstvo u govornim činovima koji se odnose na korist i dobrobit sagovornika. U ovoj pohvalnici pjesnik veliča svog mecenu Selim hana, kako bi njegove vrline iskazao u što boljem svjetlu koristi različite epitete, stilske figure poređenja svoga vladara sa vladarima poznatih iz iranske mitologije. Nerijetko su to glavni junaci i glavni motivi poznatog Firdusijevog epa *Šahnama*. Kao što je poznato pjesnik je bio dobro upućen u vjerski nauk, obnašao je funkciju muderisa pa stoga i ne čudi činjenica da u njegovim stihovima nailazimo na pojmove sa vjerskom tematikom. Kasida obiluje stilsikm figurama poređenja sa pojedinim Božijim poslanicima i njihovom misijom. Stihovi su izvedeni od višečlanih konstrukcija perzijske genitivne veze. Veličajući ratne podvige i osvajanja svog vladara, pjesnik opisuje stanja neprijatelja i predočava ratnu atmosferu, također spominje gradove poput Moskve i Skoplja čime se ujedno

²¹ Adnan Kadrić, *Uvod u stilstiku divanske književnosti*, Orientalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XL, Sarajevo, 2015.br.str 311-312

dotiče i historijskih događaja poput rusko-tuskih ratova koji su obilježili tu epohu. Na to nam ukazuju slijedeći stihovi iz kaside:

36) Kad Božijom pomoću zapuha blaženi vjetar

Rasprši pepeo od tabora u Moskvi poput pijeska

37) Na sve strane počеше da bježe ti prokletnici

Tvoji vojnici spališe sva njihova boravišta

38) Poslije je svoje veličanstvene uze okrenuo ka Skoplju

U rukama nož a za pojasom sablja²²

Sabitove kaside su pisane u skladu sa strukturalnim principima klasične kaside u divanskoj poeziji. Na početku stoji *nesib*-opis prirode, zatim slijedi *girizgah*, *medhiya*, *tegazzul*, *fahriya* i *du'a*. Nekada pjesnik počinje kasidu sa temedduhom bez uvodnih dijelova, ali obavezno na kraju slijedi poglavlje *du'a*. Ono što je primjetno u ovoj kasidi jeste i to da pjesnik sebe nikako ne hvali kao što to primjerice često čini pjesnik Nefi u svojim kasidama. Čak, štaviše umjesto *fahriya* dijelu kome pjesnik hvali samog sebe kod Sabita se primjećuje samounižavanje, gdje pjesnik sebe poredi sa robom koji se naklanja pred njegovim nogama, mravom, mrtvacem, pepelom i sl. što opet s druge strane i ne čudi jer kroz stihove kojima se uvodi u indirektno realiziranje svoje želje i molbe doznajemo o njegovom nezvidnom položaju i okolnostima u kojima se našao poput odvojenosti od svojih najmilijih što mu je paralo srce. To nam, također mogu potvrditi njegovi stihovi koji slijede u nastavku:

²² Esince bad-ı inayet mehebb-i nusretten

Tozitdi taburını Moskovun misal-i remad

Bucak bucak kaçurup ol lamı kahr leh

Yakup memalikin itdi konak konak ber-bad

'ınan azmını atf itdi sonra Üskübe

Elinde hançer-i nusret belinde tığ-i cihad

47) Da mi nebesa pomognu da pred tvoje noge izložim

Na kakve muke me je stavilo ovo doba okrutno

48) Kakva bi milost samo bila kad bi se ovog mrava ništavnog

Sjeto taj Sultan Sulejman, sjajni od zvijezda

49) Da oživi ovog mrtvaca svojom milošću poput Mesiha,

Od gnjeva zavisti se slomio, ljubomorni su ga uništili

50) Hiljade muka je preživio i opet ga more

Razdvojenost od porodice i žene, nesreća djeca²³

U poeziji se daju opisi neba kao megdana, kao i to da se gotovo cijela vladareva vlast i njegov tron proteže u toj kosmičkoj ravni. To nam daje mogućnost uvida u razna tumačenja poetske slike i uvida u pjesnikovo prožimanje stihova u astrološke sfere, kao jedne od odlika indijskog književnog stila. Što se tiče strukture kasida je sastavljena od 63 bejta tj. distiha i napisana je u kvantitativnom metru (aruz)

²³ Felek müsaid olup hak-ı paye arz itsem

Bana ne işveler eyler zamane-i bî-dad

Ne lutf olur bu ki bir böyle mur-ı naçızı

O padişah-ı Süleyman sitare-ayine yad Mesih-i lutfi bu gam mürdesin idüp ihya

Kırıldı renc-i hasedden helak olup hussad

Hezar -bar dirilüp yine helak eyler

Firak-ı chl ü 'ıyal ü musibet-i evlad

Kasida tatarskom hanu Selimu Giraju (napisana na osmanskome turskom jeziku)

BERAY-I SELİM GİRAY HAN-I KIRIM

Mefailün Feilatün Mefailün Feilün

1) Eya şehinşeh-i gazi gaza mübarek-bad

Huceste feth ü magazı tebareku'llahe ecad

2) Aduya arza kılıp dest-bürd-ı Kerrarı

Anıldı Gazve-i Hayber kadar bu feth ü güşad

3) Çekince düşmen-i bi- dine darb-ı Settarı

Sada-yı ra'd degül çıkdı göklere feryad

4) Asıldı küngure-i asümana şemşirün

Anun kılağısıdur sanma berk-i şa'ika-zad

5) Nişan-ı tabla-i mihri deler geçer tırün

Keman-hane-i zer-duzdan bulursa güşad

6) Adu-yı devlete bır guşmal virdün kim

Degül hilal kulak çekdi çarh-ı bı-bünyad

7) Uruk-ı düşmen-i bı-dine şöyle girdün kim

Derun-ı sine-i a'daya hançer-i pulad

8) Feza-yı ma'rekede itdigün muhalatı

Ne pur-ı Zal-ı Zer eyler ne zade-i Güşvad

9) O Rüstemane celadetleri o halatı

Gören muharebe-ı Heft-hanı itmez yad

- 10) Adu halas idemez nakd-i canı destünden
Tokuz düğümde düğerse bu çarh-ı sifle-nihad
- 11) Ne ihtimal savuşmak hadeng-i şestünden
Pes-i felekde sıperlense düşmen-i bı-dad
- 12) Ne semte'atf-ı 'ınan eylese bi-'avni'llah
Rical-i gayb ile kudsiyan ider imdad
- 13) Neyirde nasb-ı hıyam eylesen bi-fazlli'llah
Tınab-ı çetr-i felek-sayeni tutar evtâd
- 14) Felek hisârını teshîre ceys-i himmetüne
Şu'a-ı mihri seher nerdübân ider i'dâd
- 15) Kul olduğın felegün asitan-ı devletüne
Dü-talığından ider'akl-ı şa'ib istişhad
- 16) Hakim-i hazik-i tigün uruk-ı düşmenden
Dima'-ı fasid akıtdı çü nişter-i fassad
- 17) Mizac-ı alemi tashih ider bozulmuş ıken
Şifa-yı mahzdur ol şerbet-i salah ü sedad
- 18) Mücevher ayinedür hançer-i şerer-barun
Cemal-i feth ü zafer gösterür çü nakş-ı murad

- 19) Hayali gönline girdükde hasm-ı gaddarun
Ne rütbe pür-gam ise eyler inşirah-ı fu'ad
- 20) Yegane tab-sühen ver ki sözde cadudur
Bu güne sihr ile eyler sıtayışın inşad
- 21) Yera'a kım çemen-i nazma bir kalem şudur
Bu ab ü tab ile eyler mediheni irad
- 22) Şeh-i mücahid ü gazi hizebr-i ser-bazı
Neheng-i bahr-ı magazı peleng-i kuh-ı cihad
- 23) Tehemten-i saf-ı heyca zirih-şıkaf-ı vega
Cihan-penah-ı gaza Kahraman-ı dad ü sitad
- 24) Kemin-güşa-yı Tehemten ser-efgen-i Behemen
Kemer-rüba-yı Peşen pençe-tab-ı Ferruh-zad
- 25) Sikender-efser ü Cem-cah ü Key-nişin dergah
Kubad-gah ü Feridun-sipah ü Kisra-dad
- 26) Dilir-i Sam-nazar sam Erdeşir-güher
Selim-han-ı Süleyman-zafer hidiv-cevad
- 27) Hulasa-ı neseb-i hanedan-ı Çingızı
Sülale-i şeref-endüz-ı dudman-ı Kubad

- 28) O padişah-ı gaza menkabet ki tığından
Dem-i muharebe Rüstemler eyler istimdad
- 29) Şafak degül görinen bım-i tığ-i kahrında
Etekleri tutuşur çarhun itse namını yad
- 30) O şehriyar-ı felek-menzilet kı ins ü melek
Du'a-yı devletin itdi zamime-i evrad
- 31) Felekde toğmaza bir böyle ahter-i mes'ud
Kamer cariyye-i Nahidi itse istilad
- 32) Rıkab -ı sım ü mutalla gecım-iyer-keş ile
Alay yedekleridür tevsenan-ı seb'-i şıdad
- 33) Zihi hidiv-i –aliyyü'l-himmem kı dıkkat idüp
Üç ayda iki gaza eyledi be-vefk-i murad
- 34) Sipihir gibi kurup megr ü hıle dollabın
Gelürken üstne çarh-ı felekle ehl-i fesad
- 35) Sikendarane metanetle sinesın gererek
Aduya sedd olur ol kuh-pare-i pulad
- 36) Esince bad-ı inayet mehebb-i nusretten
Tozıtdı taburını Moskovun misal-i remad

- 37) Bucak bucak kaçurup ol laını kahr leh
Yakup memalikin itdi konak konak ber-bad
- 38) 'ınan azmını atf itdi sonra Üskübe
Elinde hançer-i nusret belinde tığ-i cihad
- 39) Kıyameti koparup başına mela'ınün
Cihana gelmemişe döndi ehl-i bagy ü fesad
- 40) Demed demed idüp a'dayı das-ı şemşiri
'Aceb ki düşdi şita faslına zaman-ı hasad
- 41) Yed-i mü'eyyed-i himmetle ehl-i islamun
Giden memalik ü büldanın itdi istirdad
- 42) Misal-i hanzal-ı Bu-Cehl hake urdı anı
Gelince rezmine karpuz didileri ırgad
- 43) Büride kelleler oldı kabak gibi galtan
Bozulmuş arşa-ı bustana döndi sahn-ı cihad
- 44) Felek-cenab ü sipihr-asitan Hudavenda
Eya şehinşeh-i zı-şan-ı Hüsrevan-eccad
- 45) Bu iltifatı ki gördün fakire erzanı
Bu ihtiram ile kıldun kemineni dil-şad

- 46) Ne gördü ki bir kulı bu lutfi bir şehinşehden
Ne bir kulına bu ihsanı itdi bir şehzad
- 47) Felek müsaid olup hak-ı paye arz itsem
Bana ne işveler eyler zamane-i bı-dad
- 48) Ne lutf olur bu ki bir böyle mur-ı naçızı
O padişah-ı Süleyman sitare-ayme yad
- 49) Mesih-i lutfi bu gam mürdesin idüp ihya
Kırıldı renc-i hasedden helak olup hussad
- 50) Hezar -bar dirilüp yine helak eyler
Firak-ı chl ü 'ıyal ü musibet-i evlad
- 51) Yerile hirmen-i aramun itdi hakister
Yakup elemeleri canumda ateş-i vekkad
- 52) Bu daglarla komaz hatırum hıraş eyler
Olup cerihe-i samsam-ı 'azl-zahmızıyad
- 53) Otuz ay oldu ki zahmetle şehir-i Edrinede
Mülazemet çekerüm gün-be-gün idüp ta'dad
- 54) Niyaz iderse n'ola hak-ı asitanundan
Kefe kazasını ihsana himmet ü imdad

- 55) Kefa hevası ile laleler gibi açılır
Bu nar-ı kahr ile pür-dağ olan dil-i na-şad
- 56) Civar-ı saye-i lutfunda mansıb istemeden
Gubar-ı payüne yüz sürmedür ehemmi murad
- 57) Olursa böyle olur bu esir-i bend-i bela
Dü-şaha-i sitem-i rüzgardan azad
- 58) Egerçi hahiş-i dıl kuvvet-i karibededür
Velı sıtare-ı gaddarum eyler istib'ad
- 59) Dualar eyleyelüm Sabita müheyyadür
Felekde çille-güzinan olan saf-ı'ubbad
- 60) Niteki tığ-i cihad ile mülk-i islami
Himaye eyleye bir padişah-ı sahib-dad
- 61) Yedi kıral idüp iltizam-ı bac ü harac
Niyaz-ı sulh ile kapunda eyleye feryad
- 62) Reca-yı ahd ü eman ile yalvarup vireler
Nice husun ü memalik nice kıla vü bilad
- 63) Hezar izz ü şereflerle taht-ı devletde
Cihanda han olasın ber-tarik-i istibdad

Kasida tatarskom hanu Selimu Giraju (prijevod na bosanski jezik)

1) O Sultanu nad sultanima, gazijo, nek' ti je blagoslovljen pohod

Neka ti Allah učini blagoslovljenim i uspješnim bitke i osvajanja

2) Nad dušmaninom silu je pokazao snažni Kerar

Ovaj boj i pobjeda osta upamćen kao i bitka na Hajberu

3) Kada Uzvišeni Bog učini da uzmaknu neprijatelji u bojištu

Na nebu se nije začula grmljavina nego jauci

4) Na vrh neba bijaše obješena tvoja sablja

Ne misli da su njeni zupci munje iz želje nastale

5) Tvoja strijela probija i probija kroz metu ploče sunca

Ako pronađe otvoren luk kradljivaca zlata

6) Neprijatelje države si tako povukao za uho

Da to nije mlađak već uho što ga je povukao nebeski svod

7) Tako si se zario u žile neprijatelja

Bodež od čelika duboko u grudi

8) One nemoguće stvari koje si učinio na nebeskom prostranstvu

Nije učinio ni Ostarjeli Zal ni čedo od Gušvada

- 9) Rustemovi krvnici koji su vidjeli taj veličanstveni pohod
Ne spominju pohod od Sedam konaka
- 10) Neprijatelj se ne može spasiti od tvojih ruku
Pa sve i da strašnu sudbinu sveže devet puta
- 11) Kakva je mogućnost ratovati s naprstka luka od strijele
Ako se nepravedni dušmanin sakrije iza nebeske zavjese
- 12) Na kojem god da dijelu dobročinitelj pođe u akciju
Božija posada s melecima mu pruža svoju pomoć
- 13) Gdjegod ti s Božijom pomoću postaviš šator
Stub ti drži sjenu konopca od nebeskog šatora
- 14) Nebo za tvoju posadu na tvrđavi
Spuštva ljestve od svjetlosnog snopa zore
- 15) Postao si sluga na pragu nebeske države
Dva šatorska konopca su tome neoboriva svjedodžba
- 16) Tvoja vješta osvajačka sablja je poput bodeža hirurgu
Učinila da poteče zla krv od roda neprijatelja
- 17) Liječi ljudsku narav kada je pokvarena
Besprijekorni je lijek taj napitak ispravnosti i ustrajnosti

- 18) Tvoja sablja sjajna je poput dijamanta
Pokazuje ljepotu pobjede i uspjeha poput ukrasa želje
- 19) Kad je nemilosrdni neprijatelj ušao u tvoje srce.
Ono je iako ispunjeno tugom ipak postalo velikodušno
- 20) Pjesnik koji je jedinstven u izrazu a u riječima čarobnjak
Danas čarobno pjeva tvoju pohvalnicu
- 21) Ovo pero je trska za pjevanje travnjaka poezije
U tom maniru pjeva pohvalu tebi
- 22) Sultanu ratnika i gazijo, vladaru koji si hrabriji od lavova
U borbi protiv krokodila u rijeci, leoparda u divljini
- 23) Pravedni Tehemtenu rata koji odnosi živote.
Zaštitniče svijeta u pohodu, Kahramane ovozemljske trgovine
- 24) Poput Tehemtena malog osvajača, neprikosnovenog Behmena
Pešena koji steže pojas, snažne pesnice Ferruh-a.
- 25) Kruna Aleksandra ugled Cema, Key koji vlada na prijestolju
Neprikosnoveni Feridun konjanik u Kubadu i Kisra Pravedni
- 26) Poput junaka Sama, dijamant Erdešir
Selim han, velikodušni vezir Sulejmanovog pohoda

- 27) Posebna blagodat dinastije Džingis Kana
Plemena Kubad koje uživa ugled
- 28) O pobjedama tog sultana postoji takva legenda da zbog njegove sablje
U krvavom ratu Rustemovi neprijatelji traže pomoć
- 29) Nije praskozorje to što se vidi u ponoru od te strašne sablje
Kad se tvoje ime spomene cijeli svijet se zapali
- 30) Tom sultanu što obitava na nebesima ljudi i melec
Za sreću i uspjeh dovu čine
- 31) Da se na nebu rodi jedna takva sretna zvijezda
Mjesec je primorao svoju naložnicu (Veneru)
- 32) Srebrene sluge zvijezde sa pozlatom
Zazivaju srditu silu noći
- 33) Kako lijep trud uglednika pažnju je privukao
Želja im se ispunila u samo tri mjeseca dva pohoda su se desila
- 34) Zlonamjernici su pod plaštom nebeskog svoda svoju lukavost spravili
Na njih se nadvili poput neba
- 35) S hlabrošću u grudima poput Aleksandra
Neprijateljima je postavio zid od gvožđa na toj planini

- 36) Kad Božijom pomoću zapuha blaženi vjetar
Rasprši pepeo od tabora u Moskvi poput pijeska
- 37) Na sve strane počеше da bježe ti prokletnici
Tvoji vojnici spališe sva njihova boravišta
- 38) Poslije je svoje veličanstvene uze okrenuo ka Skoplju
U rukama nož a za pojasom sablja
- 39) Ti prokletnici koji su ti izazvali nered,
Zlobnici koji u zlu pretjeruju, nisu se pojavili, uzmakli su
- 40) Srp sablje neprijatelje je u snopove sasjekao
Nekim čudom u doba zime nastade doba sjetve
- 41) Skupina pravovjernika uz požrtvovanost vojske
Povratila je osvojene zemlje i gradove
- 42) Poput zakuma Ebu Džehla na zemlju su pali
Na bojnopolju kao lubenice su se raspukli
- 43) Neprijateljske glave se skotrljaše kao tikve
Mjesto bitke se pretvori u razoreni povrtnjak
- 44) Hudavenda nebeskog praga i okrilja
O sultanu nad sultanima slavo roda Husrevana

- 45) Poštovanjem koje si ukazao ovom siromahu
Učinio si da srce jadnika bude zadovoljno
- 46) Nijedan sultan nije učinio ovakvo dobro nijednom robu
Niti je ijedan rob vidio ovo dobročinstvo koje mu je sultan nad sultanima učinio
- 47) Da mi nebesa pomognu da pred tvoje noge izložim
Na kakve muke me je stavilo ovo doba okrutno
- 48) Kakva bi milost samo bila kad bi se ovog mrava ništavnog
Sjetio taj Sultan Sulejman, sjajnji od zvijezda
- 49) Da oživi ovog mrtvaca svojom milošću poput Mesiha,
Od gnjeva zavisti se slomio, ljubomorni su ga uništili
- 50) Hiljade muka je preživio i opet ga more
Razdvojenost od porodice i žene, nesreća djeca
- 51) Breme patnje me u pepeo pretvorilo
U duši mi plamen vatre zapalilo
- 52) Od ovih patnji srce mi se cjepa
Da me konačno britka sablja od patnje oslobodi
- 53) Već je 30 mjeseci otkad s mukom u gradu Edirneu
Obavljam dužnost stalno brojeći dane

- 54) Pa šta i da preklinje na tvome pragu
Zatraži od Kefe pomoć i dobrotu
- 55) Od zraka Kefe poput lala se otvara
Ovo nesretno srce vatrom nesreće spaljeno
- 56) Prije no što zatražim namještenje u sjeni tvoje milosti
Najveća mi je želja lice spustiti na zemlju pred tvojim nogama
- 57) Nigdje nema ovakvog roba u okovima nesreće
Slobodnog od vjetra prijekora drvenih okova.
- 58) Uistinu želja srca je moć u tvojoj blizini
Iako moja zvijezda okrutna meni se ne smiješi²⁴(K7/47-59)
- 59) Sabite, proučimo dove
Na nebu je spremno stotine odabranih robova
- 60) Da sultan vladar pravde zaštititi
Carstvo islama svojom sabljom džihadskom
- 61) Da sedam kraljeva koji su smatrali neophodnim ubiranje poreza
Pokliče mira na njegovoj kapiji sada uzvikuju

²⁴ Sabina Bakšić, Alena Čatović, *Književna baština Bosne i Hercegovine na osmanskome turskom jeziku: Pragmatička dimenzija*, Univerzitet u Sarajevu-Orientalni institut, Posebna izdanja LVIII, Sarajevo, 2019.br.str.142-145

62) Da sada mole i traže zaštitu i sigurnost

Za mnoge gradove, zemlje i dobra

63) Nek' uz hiljade počasti i na prijestolju države

Na svijetu vladar bude onaj koji pravedno vlada

Analiza kaside

Uvod u analizu

Kasida je napisana u 17. stoljeću. U njoj se govori o vrlinama i uspjesima vojevanja pjesnikovog mecene, te u kasidi osim pohvalnih epiteta i poređenja hvaljenog sa poznatim likovima iranske mitologije, nailazimo i na važne historijske događaje koji su obilježili to stoljeće. Sastavljena je od četiri osnovna dijela kaside, a to su: *nesib* (uvodni dio), *medhiya* (pohvala vladaru), *fahriye* (dio o pjesniku) i *dova* (molitva upućena za njegovu dobrobit). Kao što je vidljivo i u samom uvodnom dijelu, koristeći se različitim poređenjima i metaforama, prilikom naglašavanja vrlina i vještina ratovanja Selima Giraja u kasidi tako nastaje opis događaja koji pohod uzdiže i prenosi u višu, kosmičku sferu. U dijelu medhije posebno namijenjenom opisu vrlina pjesnikovog zaštitnika, korištene su stilske figure poređenja vladara sa nekadašnjim velikanima, poznatim ličnostima iz iranske mitologije, koje ćemo posebno analizirati.²⁵ Također, u kasidi su spomenuti neki geografski pojmovi, vezani za povijest i teritorij Krimskog hanata, pa će analiza obuhvatiti i te odrednice.

²⁵ Fehim Nametak, *Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XXVII, Sarajevo, 2007. 269 str.

Kasida počinje pjesnikovim obraćanjem Uzvišenom Bogu u vidu dobre želje gdje on moli za vladarev uspješan pohod i boj.

1) *O Sultanu nad sultanima, gazijo, nek' ti je blagoslovljen pohod*

Neka ti Allah učini blagoslovljenim i uspješnim bitke i osvajanja

U početnom dijelu nesib (1-20.bejta) se kroz opis nebeskih tijela i epskih junaka veličaju vrline Selim hana.

6) *Neprijatelje države si tako povukao za uho*

Da nije mlađak povukao za uho već nebeski svod

Njegov se lik kroz niz stilskih figura metafora, poređenja i aluzija dovodi u vezu sa stvarnim i mitološkim likovima orijentalno-islamske kulturne tradicije. Tako, naprimjer u ovom stihu se Selim han poistovjećuje sa snažnim Kerarom²⁶, što je nadimak za Hz. Alija²⁷, a boj i pobjeda sa bitkom na Hajberu za koju znamo da se odigrala u vrijeme Poslanika a.s, odnosno, prilikom osvojenja tog jevrejskog grada.

2) *Nad dušmaninom silu je pokazao snažni Kerar*

Ovaj boj i pobjeda_osta upamćena kao i bitka na Hajberu

U slijedećem bejtu se po prvi put susrećemo sa imenima mitoloških likova poznatog iranskog epa *Šahnama*. Jedan od likova *Šahname* koji se ovdje spominje je Zal u iranskoj mitologiji poznat kao sin Samov, a otac Rustemov. Tamo ga je hranila ptica Simurg (Feniks) (ar.'Anka',tur. Zümürdankâ). Zbog ovog lukavstva nazvan je Destan, a zbog bjeline kose prozvan je Zal što znači starac²⁸

8) *One nemoguće stvari koje si učinio na nebeskom prostranstvu*

Nije učinio ni Ostarjeli Zal ni čedo od Gušvada

Učestali motiv klasične književnosti, ovdje je upotrijebljen kako bi se iskazalo junaštvo krimskog hana. Naime, smještajući događaj pohoda u ravan nebeske sfere, pjesnik govori o

²⁶ Kerrar-Onaj koji u borbi napada lavovski.

²⁷ Dia, „Haydar“, TDV, Islamik ansiklopedisi, br.sv.17, Istanbul, 1998.; br.str.24

²⁸ Fehim Nametak, *Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XXVII, Sarajevo, 2007.br. str.261

njemu kao o podvigu i pobjedi kakvu nisu izvojevali ni epski junaci. Svoju predstavu o tome izrazio je uz pomoć stilske figure hiperbole, koja je učestalo prisutna kroz cijelu pjesmu.

U bejtu koji slijedi pjesnik vladara poredi s glavnim junakom iranskog epa, Rustemom, navodeći kako njegovi neprijatelji, zatečeni pobjedom krimskog vojskovođe, više ne spominju pohod od Sedam konaka. Pohod Selima Giraja bio je toliko žestok da je događaj poznat kao „Heft Han“ nakon njega, potisnut u zaborav. Heft han u prijevodu znači Sedam konaka odnosno puteva koje je Rustem prošao boreći se protiv čudovišta kako bi oslobodio Keykavusa²⁹

9) Rustemovi krvnici koji su vidjeli taj veličanstveni pohod

Ne spominju pohod od Sedam konaka

Pjesnik u par stihova govori o sultanu kao sjeni Apsolutne Moći, njegovoj poziciji kod Uzvišenog Boga, i posadi Njegove vojske koja mu je na pomoći, kao i to da melec i ljudi mole za njegovu dobrobit.

12) Na kojem god da dijelu dobročinitelj pođe u akciju

Božija posada s melecima mu pruža svoju pomoć

13) Gdjegod ti s Božijom pomoću postaviš šator

Stub ti drži sjenu konopca od nebeskog šatora

U stihovima u kojima se daje opis sultanove sablje pjesnik se koristi poređenjima kako bi naglasio njene osobine, žestinu i učinkovitost.

16) Tvoja vješta osvajačka sablja je poput bodeža hirurga

Učinila da poteče zla krv od roda neprijatelja

U navedenom stihu sablja se poredi sa bodežom hirurga, dok se u narednom poistovjećuje sa besprijeckornim lijekom za pokvarenu ljudsku narav.

²⁹ İsmail Ünver, „HEFT HÂN“, TDV İslâm Ansiklopedisi, br.sv.17, İstanbul 1998, br.str:158-159

17) *Liječi ljudsku narav kada je pokvarena*

Besprijekorni je lijek taj napitak ispravnosti i ustrajnosti

Pjesnik za sultanovu sablju upotrebljava metaforu dijamanta i njegovih osobina. Sablja je predstavljena kao simbol pobjede i moći vladara.

18) *Tvoja sablja sjajna je poput dijamanta*

Pokazuje ljepotu pobjede i uspjeha poput ukrasa želje

U dijelu medhiye (21-45.bejta) posvećenom pohvali vladara, uočavamo poređenje sa mnogim historijskim junacima i mitološkim likovima vladara koji su ostali upamćeni u legendama. Također, pjesnik govori i o bitkama sultana, te spominje neke bitne događaje koji su obilježili taj period. Selim Giraj se hvali i veliča tako što ga pjesnik dovodi u istu ravan sa vladarima iranske mitologije kao što su: Tehemten, Behmen, Aleksandar Veliki itd. To nam pokazuju i slijedeći primjeri izdvojeni iz medhiye.

23) *Pravedni Tehemtenu rata koji odnosi živote.*

Zaštitniče svijeta u pohodu, Kahramane ovozemljske trgovine

Naime, vrline Selima Giraja, pravednog vladara, zaštitnika svijeta u nemilosrdnom ratu se porede sa Tehemtenom, junakom i neustrašivim borcem. Tehemten je nadimak za Rustema, a u osmanskoj divanskoj književnosti simbol je velikog junaka. Kahraman je također, ime za iranskog junaka. Po iranskoj mitologiji pobijedio ga je Rustem, sin Zala.³⁰

24) *Poput Tehemtena malog osvajača, neprikosnovenog Behmena*

Pešena koji steže pojas, snažne pesnice Ferruh-a.

Behmen-legendarni iranski junak, vladar iz dinastije Kejanida. Spada u osobe iranske mitologije, koje su čest predmet pjesničke inspiracije divanske poezije.³¹

25) *Kruna Aleksandra ugled Cema, Key koji vlada na prijestolju*

Neprikosnoveni Feridun konjanik u Kubadu i Kisra Pravedni

³⁰ Fehim Nametak, *Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XXVII, Sarajevo, 2007. br. str 212;243

³¹ Fehim Nametak, *Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XXVII, Sarajevo, 2007. str.br.52

Cem je iranski vladar koji je živio sedamsto ili hiljadu godina. Ustvari on je indijsko božanstvo koje je u iransku mitologiju prešlo kao vladar.

Aleksandar Veliki, rođen 356.pr.n.e., bio je veliki osvajač, za koga izvori navode da je osvojio Perziju, Indiju i došao sve do Kine tražeći vodu života. Tu vodu života u mraku je tražio sa jednim od svojih pratilaca po imenu Hidr. Navodi se kako je Hidr bio neimenovani Musaov drug, koji se spominje u Kur'anu, a koji je bio podučen božanskom naukom i mudročću, te imao osobinu da upućuje. Kada govorimo o njegovoj povezanosti sa likom Iskendera poznata je pripovijest prema kojoj je Iskender zalutao tražeći vodu života, a Hidr je pronašao, napio se i postao besmrtn. Tako su dva lika, iz sasvim različitih referentnih područja, postale mitološke ličnosti. Naime, aluzija na Iskendera uobičajena je i kod drugih divanskih pjesnika.³²

Feridun, vladar poznat po oštroumnosti i hrabrosti, često se po ovim svojim osobinama spominje u divanskoj poeziji.

Kisra-vladar iz dinastije iranskih Sasanida, sa nadimkom Nuširevan (Enuširvan). Kisra je arapski izgovor perzijske riječi Husrev. Svim iranskim vladarima poslije njega dodavana je titula kisra (Husrev).³³ Na osnovu tih poređenja sa vladarima, odnosno velikim osvajačima poput Aleksandra Selim han se prvenstveno predstavlja kao sultan- osvajač tj. gazija kako ga pjesnik oslovljava i na samom početku. Hrabar, oštrouman poput Feridun spahije, Vladar Kisra poznat po svojoj vrlini -pravednosti.

26) *Poput junaka Sama, dijamant Erdešir*

Selim han, velikodušni vezir Sulejmanovog pohoda

Erdešir je simbol moći i sjaja. Predvodnik je i rodonačelnik svih iranskih vladara. Ovdje je nadimak za Behmen-šaha, vladara iz dinastije Keyanida, oca Darijevog kojemu je djed Guštasp dao to ime. Na perzijskom jeziku znači lav koji riče. Behmen je bio hrabar i odvažan, pa otuda i Erdešir znači hrabar, neustrašiv.³⁴ U zadnjem stihu pjesnik oslovljava imenom svog sultana te navodi kako je on vezir Sulejmanovog pohoda.

³² Vidjeti: Alena Čatović, *Orijentalno-islamska književna tradicija u stvaralaštvu Hasana Zijaije Mostarca, Transtekstualnost u klasičnoj osmanskoj poeziji*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2013. str.br. 151

³³ Fehim Nametak, *Pojmovnik divanske i tesavvuvske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XXVII, Sarajevo, 2007. str.br.153

³⁴ Fehim Nametak, *Pojmovnik divanske i tesavvuvske književnosti*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XXVII, Sarajevo, 2007. str.br.89

27) *Posebna blagodat dinastije Džengiz hana*

Plemena Kubad koje uživa ugled

Iz ovog distiha saznajemo o porijeklu ovog hana, gdje se spominje ime Džengiz-hana koji se smatra pretkom ove dinastije.

31) *Da se na nebu rodi jedna takva sretna zvijezda*

Mjesec je primorao svoju naložnicu (Veneru)

U navedenom distihu nebo, Mjesec, planeta Venera, nisu nasumično dovedeni u isti kontekst. Spominjanje nebeskih tijela i upotreba personifikacije u njihovom opisu uzdiže atmosferu pjesme na razinu općeg, odnosno lokalne događaje stavlja u kontekst univerzuma. Takav pjesnikov pristup mogao bi se objasniti i utjecajem Indijskog književnog stila (sebk-i hindi), koji je u to vrijeme bio vrlo zastupljen u osmanskoj poeziji. Dovođenje Mjeseca i Venere u isti kontekst nije slučajno, s obzirom da je naučno otkriće potvrdilo da je Venerina specifična tzv. „pepeljasta“ svjetlost vrlo slična Mjesečevoj. Također, Venera je još od davnina prozvana zvijezdom Danicom, zbog toga što je često vidljiva na nebu, te i zbog svog položaja u svemiru, posjeduje faze slične mjesečevim. U ovom bejtu se dosta govori o relaciji tj. odnosu pjesnika i vladara, njegovoj visosti, položaju, otkrovenju koje bi uslijedilo kad bi pjesnik dospio u njegovu milost.

35) *S hrabrošću u grudima poput Aleksandra*

Neprijateljima je postavio zid od gvožđa na toj planini

Aleksandar Veliki je vrlo čest simbol u divanskoj književnosti i ovdje nailazimo na ispreplitanje dviju ličnosti, odnosno Aleksandra Velikog i Zulkarnejna. Prisutna je aluzija na događaj vezan za ličnost Zulkarnejna o kome časni Kur'an navodi slijedeće: „*O Zulkarnejne, rekoše oni – Jedžudž i Medžudž čine nered po Zemlji, pa hoćeš li da između nas i njih zid podigneš, mi ćemo te nagraditi.*“

„*Bolje je ono što mi je Gospodar moj dao*“ -reče on. „*Nego, samo vi pomozite meni što više možete, i ja ću između vas i njih zid podići.*“

Donesite mi velike komade gvožđa!<< I kad on izravna dvije strane brda, reče: “Pušite!<<A kad ga usija, reče: “Donesite mi rastopljen mjed da ga zalijem.”

*I tako oni nisu mogli ni da ga pređu niti su mogli da ga prekopaju.*³⁵

Poredeći Selima Giraja sa Aleksandrom, pjesnik i ovdje govori o njegovim osobinama velikodušnosti, pomoći, ogromnoj snazi ali i požrtvovanosti i zaštiti koju je pružao svijetu kao sultan. U narednim stihovima spominju se bitke i ratovanja kao i gradovi Moskva i Skoplje kao bitne odrednice za događaje koji su obilježili to historijsko razdoblje. Pjesnikovim aludiranjem na te događaje, dobija se potvrda o historijskim činjenicama poput rusko-turskog rata npr.

36) Kad Božijom pomoću zapuha blaženi vjetar

Rasprši pepeo od tabora u Moskvi poput pijeska

37) Na sve strane počеше da bježe ti prokletnici

Tvoji vojnici spališe sva njihova boravišta

38) Poslije je svoje veličanstvene uze okrenuo ka Skoplju

U rukama nož a za pojasom sablja

Samim tim što navodi nazive gradova (konkretne lokalitete) kao nosioce lokalnih tema i kolorita, naglašava trend uvođenja lokalnih elemenata u divansku poeziju, tj. proces „mahalilešme“, čijim se najizrazitijim predstavnikom smatra upravo Sabit Užičanin.

U dijelu koje obično u kasidama bude pripremljeno za dio o samopohvali pjesnika tj. *fahriye*, on govori o sebi sa skromnošću i umanjuje vlastitu vrijednost, te predočava svoj nezavidan položaj i situaciju u kojoj se našao, pokušavajući potaknuti vladara da ga zaštiti. U cjelokupnoj kasidi, *fahrija* obuhvata samo dva bejta (20-21). Također, kroz stihove se susreću brojne aluzije na Božije poslanike kazivanja o njima te pjesnik poistovjećuje svoje stanje sa njihovom sudbinom. Pjesnik svoje obraćanje započinje molitvom, kao svojevrsnom ogradom, koja ublažava zahtjev, to je molitva da pjesnik uopšte i realizira taj zahtjev. Ovdje, kao i u mnogim stihovima primjetno je pjesnikovo samounižavanje kada on opisuje sebe i ništavnost svog položaja spram vladara. U ovom primjeru to se naročito vidi opisom padanja pod noge vladaru.

³⁵ Kur'an XVIII: 94-97 preveli Hafiz Muhamed Pandža i Džemaluddin Čaušević, Stvarnost-Zagreb, 1969.godine.

47) *Da mi nebesa omoguće da se naklonim nad zemljom pod tvojim nogama*

Da ti se izjadam o tome na kakve muke me je iskušalo ovo doba nepravedno

48) *Kakva blaženost bi to bila da taj sultan Sulejman*

Prodre do srca jednog ovakvog sićušnog, beznačajnog mrava

Pjesnik u ovom bejtu sebe unižava i poredi sa mravom beznačajnim te govori o toj blagodati kad bi taj sultan Sulejman saznao o njegovom stanju. Ovdje spominje sultana Sulejmana II, čime se ponovno potvrđuje neprikosnovena hijerarhija Osmanskog carstva. Kao što je to i navedeno u uvodnom dijelu koji se odnosi na historijski okvir, sultan Sulejman koji je vladao u periodu od 1687. do 1691. godine pozvao je Selima Giraya u pohod na Austriju, gdje je on izvojevao pobjedu kod Prekopa, što je Sabit opjevao u svom djelu Zafernama. Slojevitost ove poezije protkana polisemijom, ostavlja prostor za tumačenje s vjerskog aspekta. Budući da se naspram sultana Sulejmana kao vladara i pjesnik unižava i govori o sebi kao o beznačajnom mravu, takvo unižavanje pored pragmatičke ima i tesavvufsku dimenziju, jer specifičnim izborom riječi pjesnik aludira na pojmove koji imaju vjersku pozadinu. Npr., sultan Sulejman u ovom kontekstu može da predstavlja poslanika Sulejmana a.s koji je imao svoje prijestolje, veliku i jaku vojsku sastavljenu od džina, ljudi i ptica. U toj vojsci povjerena je služba ptici hudhud. Sulejmanu a.s je data moć da umije komunicirati sa životinjama. To su bile neke od mudžiza, koje su date ovom poslaniku kao natprirodna čuda darovana i ostalim poslanicima.

53) *Već je 30 mjeseci otkad s mukom u gradu Edirneu*

Obavljam dužnost stalno brojeći dane

Iz ovog stiha dobijamo potvrdu da je pjesnik radio kao pripravnik u gradu Edirneu.

55) *Od zraka Kefe poput lala se otvara*

Ovo nesretno srce vatrom nesreće spaljeno

Kefa je ustvari ejalet koji se nalazio na jugu Krimskog hanata, osnovan je 1568. godine, a 1774. predat je Krimskoj državi. To je grad kojim je vladao Selim Giray. Hvaleći zrak Kefe, pjesnik zapravo opisuje plemenitost Selima hana, a dajući naznake o svom stanju gdje se ponovno uviđa samounižavanje sebe kao roba, spaljenog srca, što nam pruža mogućnost da taj dio teksta percipiramo kao direktnu žalbu, jer pjesnik svoj zahtjev obrazlaže teškom situacijom u kojoj se nalazi.

57) *Nigdje nema ovakvog roba u okovima nesreće*

Slobodnog od vjetra prijekora drvenih okova.

58) *Uistinu želja srca je moć u tvojoj blizini*

Iako moja zvijezda okrutna meni se ne smiješi

U stihu je prisutna pjesnikova resignacija, pomirenost sa sudbinom, međutim u prethodnom stihu uočavamo indirektni zahtjev, molbu pojačanu opisom pjesnikove bezizlazne situacije.

U takozvanom *taç*-bejtu koji slijedi, prije odjeljka *dove* (60-63.bejta), tj. molitve koju pjesnik upućuje za dobrobit svoga vladara nalazi se pseudonim pjesnika.

59) *Sabite, proučimo dove*

Na nebu je spremno stotine odabranih robova

Izričući molitvu svome meceni, koja se sa pragmatičkog aspekta svrstava u dobre želje, pjesnik moli za vladarev dug život kao i dugovječnost njegove pravedne vladavine, te svoju kasidu završava ovim stihovima

63) *Nek' uz hiljade počasti i na prijestolju države*

Na svijetu vladar bude onaj koji pravedno vlada

Nakon izvršene analize, možemo izvesti zaključak, kako ova kasida ispisana perom jednog od vrhunskih majstora kakav je bio Sabit Užičanin, pruža neprikosnoven dokaz o pjesničkoj nadarenosti, kao i to kako se koristeći različitim stilskim figurama poput metafora, poređenja, hiperbola i aluzija, te objedinjujući ih u satkane redove poezije, pjesnik afirmirao nosiocem indijskog književnog stila u njegovom punom svjetlu. Izričući svoj genij u poeziji, ovom kasidom posvećenom tatarskom hanu Selimu Giraju, pjesnik je uspješno izvojevao svoje namještenje na poziciju kadije, što je jedan od primjera kako se posredstvom poezije nekada moglo djelovati. Zahvaljujući ovom pjesničkom geniju, imali smo uvid u konkretne historijske i epohalne događaje, gdje aluzijom na njihova zbivanja, pjesnik ponovno sebe deklarira ponosnim predstavnikom procesa „mahallileşme“ (lokaliziranje), zbog čega je i vrijedio za jednog od najizrazitijih predstavnika.

Rječnik nepoznatih riječi

ab-ljepota

adu-neprijatelj

ahd-obećanje

ahter-zvijezda

'akl-ı sa'ib-besprijekoran, nepogrješiv

aliyyü'l-uglednici

arz itmek-nakloniti se

asüman-(tur.) gökyüzü ,semâ-nebo

atf- dobročinstvo

sada-zvuk, eho

küngure-(tur.) kubbenin en yüksek yeri, tepe- vrh

şemşir-(tur.) kılıç-sablja

bac ü harac-porez³⁶

bad-vjetar

bagy- pretjerivanje,

bahr-rijeka

barun-onaj koji prosipa

bela- nevolja

bend-okov

berk-oštar

ber-tarik-osvojen

be³⁷-vefk-i murad-shodno želji

Bi³⁸-'avni'llah-(tur.) Allah yardımı ile –Uz Božiju pomoć

³⁶ Ova imenska sintagma povezana je veznikom 'i' koji na osmanskome turskom jeziku glasi: '(v) ü'

³⁷ Kada nastavak be koji je u osmanski turski prešao iz perzijskog jezika, dođe na početak riječi, one imaju isto značenje kao imenice u padežima s nastavcima de, dan i ile. Također ima značenje uzročnog veznika için u turskom jeziku

bilad-države i gradovi
Bi-fazlli'llah-Božijom dobrotom, milošću
bi-dad-nepravda³⁹
bim-opasnost
bülde-gradovi
bünyad-osnova, temelj
bürd-(tur.) bulmaca, örten-skriven
çü -(tur.) gibi-poput
cadu- čarolija
cah-(tur.) makam, itibar
celadet-krvnik
cerihe-povrijeđen
cevad-velkodušan
ceyş-i himmetü-posada
cihan-penah-ı-zaštitnik svijeta, junak
dâd ü sitad-život, tržnica
das-zamka
demet-(tur.) (münademet) nedimlik etmek-prijateljevati
dergah-vrata Sultana
dest-(tur.) el-ruka
dest-(tur.) el, kuvvet-ruka, snaga
dil-şad-zadovoljno, sretno srce

³⁸ U ovoj sintagmi je zanimljiva upotreba nastavka bi koji je u osmanski turski jezik prešao iz arapskog jezika. Dodavanjem ovog nastavka na početak riječi, riječ, odnosno imenica deklinira u padež dativ i instrumental. Njegova funkcija je jednaka postpoziciji be u perzijskom jeziku. Baš poput ovog primjera, zanimljivo je i arap. izraz (Bi- ismillah) -Bismillah u kojem nastavak bi ima isto tvorbeno značenje

³⁹ Nastavak bi dolazi na početak riječi koje su došle iz perzijskog jezika dajući im negativan oblik, poput turskog nastavka -siz; -maz koji se upotrebljava za odričan oblik riječi. U ovom primjeru riječ dad je imenica u osmanskom turskom jeziku koja znači pravda, dodavanjem ovog nastavka ona dobija odričan oblik.

dima'-krv
dudman-dinastija, pleme
dü-talıgı-dva konopca
düşmen-neprijatelj
efser-kruna
eman-molba
erzanı-prigodan
evtâd-stub
fasid-pokvarena, loša, zlobna
fassad-hirurg
feth ü magazı-pohod i bitke
felegün asitane-nebeski prag
fesad-fesat, nered, smutnja
fu'ad-srce
gaddarun-nemilosrdnik
galtan-okrugao
gam-tuga
gaza-vjerski rat
güher-dijamant
gecım-kreč, bjelina
gubar-zemlja
guşmal-(tur.) kulak bükme, yola getirme- spočitavanje lekcije
güşad-pohod
güşa-osvajač
güzinan-odabrani
hadeng-i şestü-strijela
hahiş-želja

hak-1 paye-prašina, zemlja pod nogama⁴⁰

hakim-dominantan

hakister-pepeo od vatre

halas itmek-spasiti

halat-stanje

hasad-sjetva

hasm-neprijateljstvo

hased-zavist

hayali-sjena

hazik-vješt

Heft-hanı-Sedam konaka

heyca-rat

hidiv-vezir

himmem-trud, napor

himmet-zaštita

hizebr-lav

huceste-sretan, uspješan

hulasa-1 neseb-soj

hussad-zavidljivac

husun-tvrđave

i'azl-mnoštvo

'iyal-supruga

ihsan-dobrota, pomilovanje

ihtiram-poštovanje

ihya itmek-oživjeti

iltizam-potrebno

⁴⁰ Primjer jednolančane perzijske genitivne veze.

imdad itmek-pomoći

inayet-pomoć, dobrota

inşad-poezija

irad-recitovanje

irgad-jednook

istibdad-upravni sistem

istib'ad-daleko

istilad-sposobnost

istirdad-ponovno osvajanje

istişhad-svjedočenje, dokaz

izz-vrijednost

kahr-nesreća

karibe-blizina

kemin-mali

kemine-jadnik

kemer-pojas

kıla-oboje

kudsiyan-meleci

kuh-brdovito, planinsko područje

lutf-milost, dobrota, pomoć

ma'reke-nebesko prostranstvo

mahz-besprijekoran, čist, jednostavan

hanzal-riječ hanzal u prijevodu ima značenje drveta Zakkum, još se naziva i lubenica Ebu Džehla. Vrsta je voćke koja kada izraste slični naranči, međutim njen plod je jako gorak. Nazivaju je još i vraninim deblom.

mehebb-mjesto gdje puše vjetar

memalik-države

mihri-snop

mizac-narav

Mübarek-bad= mübarek olsun, kutlu olsun-Nek' je sretan!

muhalat-čudesna, nemoguće stvari

muharebe-rat

müheyya-spreman

mur-mrav

mülazemet-dužnost

mürde-mrtvac

naçız-bezvrijedni

nakd-i can –(tur.) en kıymetli olan şey-duša

nakş-ı murad- lijepa želja

nar-vatra

nasb-ı hıyam -postavljanje šatora

neheng-krokodil

nerdübân-ljestve

nihad-(tur.) huy-karakter, osobnost

nişin-onaj koji zasjeda

nişter-bodež

nusret-Božija pomoć

peleng-leopard

pes-(tur.) arka-iza

pulad-čelik

pur-sin

pür-ispunjeno

reca-nada

remad- pepeo

renc-bol, srdžba
rical-i-gayb-nevidljiva vojska
rikab-slava, doprinos
rüba-onaj koji osvaja
rütbe-stepen
saf-red
salah-ispravnost
sam-pogled
samsam-britka sablja
sipihr-nebo, sreća
sedad-ustrajnost
sedd-brana
seher-zora
ser-bazı-mađioničar, profesionalac
ser-efgen-onaj koji se žrtvuje
sifle-podmukao
sipihr-asitan
sım ü mutalla-srebro sa pozlatom
sine-srce
sıperlenmek-sakriti se
sıtayış-pohvala
sitare-zvijezda
sühen-riječ
şa'ika-(tur.) hevesli, istekli-živahna
şehinşeh-sultan nad sultanima
şerbet-napitak
şeref-endüz-onaj koji je stekao ugled

şerer-iskre

şıkaf-izgubljen

şita-snijeg

Şu'a-ı mihri-snopovi svjetlosti

tab-iskra

tashih itmek-izliječiti, unaprijediti

Tebareku'llahe ecad-(tur.) Allah mübarek etsin-Da Allah učini blagodarnim.

tevsenan-onaj koji izaziva

tınab-ı konopac, uže

tır-strijela

tig-sablja

ubbad-robovi

uruk-rasa

vega-rat

vekkad-osvjetljenje

veli-ali

yed-i mü'eyyed-snaga (ruka) pomoći

yegane-jedninstveno

yera'a- neobrađeno pero kamiš, trska

zade-sin, dobri, čedo

zafer-pohod

zahm-rana

zamime-i evrad-lista

zi⁴¹-şan-prečasan, slavan i častan

zihi-luk od strijele

zirih-živo biće

zıyad-mnogo

⁴¹ Nastavak zi daje značenja nastavka -dan/-den, u ovom primjeru ukazuje na osobinu nekog ko je od časti, slave

Zaključak

Ovo poetsko djelo, izuzetno velikog historijskog i književnog značaja, još je jedan od dokaza kako se posredstvom poezije kao medija moglo posredovati i djelovati. Zahvaljujući djelu koje je ovaj istaknuti bosansko-hercegovački autor 17. i 18. stoljeća sastavio s ciljem stjecanja naklonosti i željenog namještenja na poziciju kadije od tatarskog hana Selima Giraja, kroz poetsko ruho i blještavilo svjetlosti stihova doznajemo o događajima koji su jednim dijelom obilježili to razdoblje u historiji (rusko-turski rat), ali i ostali kao trag svjedočanstva za buduća vremena. Stihovi su sačinjeni od dvokomponentnih konstrukcija, distiha (bejtova). Satkani su od metaforičnih pojmova koji pružaju mogućnost za raznoliku interpretaciju. Kao jedna od bitnih odlika indijskog književnog stila kojeg je Sabit Užičanin slijedio poput nekih svojih savremenika, moguće je tesavvufsko čitanje spomenute kaside. Pozadina ovih stihova u mnogome se oslanja na religijska ubjeđenja i pogled na svijet što proizilazi iz pjesnikove upućenosti u vjerske nauke, te činjenicu da je obavljao različite vjerske dužnosti poput muderrisa, kadije, šejha. Također, obiluje brojnim poređenjima sa likovima iz poznatog iranskog epa Šahname. Sudeći po samom sadržaju kasida pjesnika Sabita Užičanina nedvojbeno je plod velikog kulturno-historijskog naslijeđa Osmanskog carstva ali istovremeno i značajno blago bosansko-hercegovačke kulturne baštine.

Bibliografija

Izvori:

Primarni: Karacan, Turgut *Bosnalı Alaeddin Sabit-Divan.*, *Cumhuriyet* Üniversitesi Yayınları, Sivas, 1991.

Literatura

Bakšić, Sabina; Ćatović, Alena *Književna baština Bosne i Hercegovine na osmansko turskom jeziku: Pragmatička dimenzija*, Univerzitet u Sarajevu-Orijentalni institut, Posebna izdanja LVII, Sarajevo, 2019

Halil Inalcik, „Giray“, *İslam ansiklopedisi*, TDV, br. sv. 14, İstanbul, 1996, br. str. 76-78

H. Mustafa Eravci, „Selim Giray“, *İslam ansiklopedisi*, TDV, br. sv. 36, İstanbul 2009, str. 428.-429.

Kadrić, Adnan, *Uvod u stilistiku divanske književnosti : lingvostilistička analiza poezije Sabita Alaudina Bošnjaka*, Posebna izdanja, 41, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 2015.

Karahalilović, Namir ; Ćatović, Alena *Indijski književni stil: dominantne odlike u poeziji na perzijskom i osmanskom turskom jeziku*, *POF*, 61/2012, Orijentalni institut, Sarajevo, 2020. godine

Kur'an Časni , preveli Hafiz Muhamed Pandža i Džemaluddin Čaušević, Stvarnost-Zagreb, 1969. godine.

Nametak, Fehim, *Divanska poezija XVI i XVII stoljeća*, Institut za književnost i Svjetlost,

Pojmovnici i rječnici:

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008, pp. 1195.

Fehim Nametak, *“Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti“*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XXVII, Sarajevo, 2007. 269 str.

Internetski izvori:

İslam tarihi, „Hayber Gazvesi“, <http://www.enfal.de/itarih22.htm> (datum pristupa 27.02.2020.)